

سید جمال الدین اسدآبادی

و

مشروطیت

لیلا امیلی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی و امد بندرعباس

قاسم امیلی

مدرس دانشگاه آزاد اسلامی و امد بندرعباس

سرشناسه	: امینی، لیلا، ۱۳۵۵.
عنوان و نام پدیدآور	: سیدجمال الدین و مشروطیت / لیلا امینی، قاسم امینی.
مشخصات نشر: قم	: استاد مطهری، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۸ ص.
شابک	: ۴۰۰۰ ریال: ۳-۹۵-۷۷۳۳-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیبا	
موضوع	: جمال الدین اسدآبادی، ۱۲۵۴-۱۳۱۴ ق.
موضوع	: اسلام - تجدید حیات فکری.
موضوع	: اصلاح طلبان - ایران.
موضوع	: ایران - تاریخ - انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴-۱۳۲۷ ق.
شناسه افزوده	: امینی، قاسم، ۱۳۶۱.
رده بندی کنگره	: ۱۳۸۹ س ۸ الف / ۱۴۴۳ DSR
رده بندی دیویی	: ۹۵۵ / ۰۷۵۲۰۹۲
شماره کتاب شناسی ملی	: ۲۲۴۲۷۲۷

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

شناسنامه

نام کتاب ❖ سیدجمال الدین و مشروطیت

نویسنده ❖ لیلا امینی / قاسم امینی

ناشر ❖ استاد مطهری

تیراژ ❖ ۱۰۰۰ نسخه

چاپخانه ❖ گنج معرفت

قیمت ❖ ۴۰۰۰ تومان

نوبت چاپ ❖ اول ۸۹

صفحه و قطع ❖ وزیری ۲۰۸ صفحه

شابک: ۳ - ۹۵ - ۷۷۳۳ - ۹۶۴ - ۹۷۸

فهرست

۷	مقدمه
	فصل اول: زندگی نامه و فعالیت های سید جمال الدین اسدآبادی
۱۵	زندگی نامه
۲۳	آثار سید جمال الدین اسدآبادی
۲۴	ابهامات در زندگی سید جمال الدین اسدآبادی
۲۶	زادگاه سید جمال
	فصل دوم: شیوه های مبارزاتی سید جمال الدین اسدآبادی
۳۱	بخش اول: شیوه های نوشتاری
۳۱	مقاله نویسی و روزنامه نگاری (ایجاد مجله)
۳۶	عروة الوثقی
۳۸	مکاتبات و نامه ها
۳۸	نامه به ناصرالدین شاه
۳۸	چندین نامه به شخص حاج محمد حسن خان امین الضرب
۳۹	نامه به مراجع شیعه
۳۹	نامه به ملکه ویکتوریا
۴۰	نامه به علمای شیعه معروف به حملة القرآن
۴۱	بخش دوم: شیوه های گفتاری
۴۱	ارتباط با نخبگان
۴۲	سخنرانی ها و جلسات
	فصل سوم: زمینه های انقلاب مشروطه
۴۵	بخش اول: زمینه های داخلی
۴۵	وضعیت قاجاریه

سیاست‌های اقتصادی.....	۴۷
فروپاشی اقتصادی.....	۴۷
سیاست‌های گمرکی.....	۵۱
امتیازات.....	۵۴
استبداد قاجاری.....	۶۴
بخش دوم: زمینه‌های خارجی.....	۸۷
نهضت ترجمه و روزنامه‌ها.....	۸۷
مسافرت ایرانیان به خارج.....	۹۲
تحولات اروپا و آسیا.....	۱۰۴
انقلاب کبیر فرانسه.....	۱۰۴
انقلاب روسیه.....	۱۰۸
فصل چهارم: سیدجمال‌الدین اسدآبادی و مشروطیت	
اطلاع سیدجمال‌الدین اسدآبادی از مشروطه.....	۱۱۵
تأثیر افکار سیدجمال بر نخبگان.....	۱۱۶
اعتراض سیدجمال به استبداد.....	۱۳۴
مشروطیت از دیدگاه سیدجمال‌الدین اسدآبادی.....	۱۵۰
نتیجه‌گیری.....	۱۶۹
کتاب‌شناسی.....	۱۷۷
فهرست مأخذ.....	۱۷۹
پیوست‌ها.....	۱۸۵
نامه سیدجمال به میرزای شیرازی.....	۱۸۷
نامه سیدجمال به علما (مشهور به حمله القرآن).....	۱۹۵
نمونه‌ای از دست‌خط سیدجمال‌الدین اسدآبادی.....	۲۰۰

مقدمه

نهضت مشروطیت ۱۲۸۵ هـ. ش / ۱۳۲۴ هـ. ق یکی از تحولات و نقاط عطف تاریخ سیاسی و اجتماعی ایران می‌باشد. اهمیت این حادثه از این جهت است که نهضت مشروطه توانست اساس اندیشه‌ی سیاسی و سیاست‌ورزی را در ایران که براساس سلطانیسم بود و سابقه‌ی تاریخی طولانی نیز داشت، تخریب کند. اگرچه در عمل نهضت مشروطه از دستیابی به اهدافش ناکام ماند؛ اما در حقیقت توانست منزلت و مشروعیت نظام پادشاهی را که در آن پادشاه خود را سایه‌ی خدا (ظل الله) می‌دانست از آسمان به زمین آورد و به شخص شاه بگوید که شما هم مثل سایر افراد جامعه هستید و سلطنت و حکومت شما باید بر طبق قانون و مقررات باشد.

علاوه بر این قیام مشروطه در ایران تبلور دو نوع روح انقلابی بود، یک انقلاب علیه استبداد و یک انقلاب علیه استعمار. تا قبل از این حادثه (مشروطیت) کشور کاملاً ملک مطلق پادشاه محسوب می‌شد. همه‌ی آحاد ملت از طبقات پایین اجتماع گرفته تا وزرا و صدر اعظم همه در ملک پادشاه بودند و شخص شاه بر همه چیز مالکیت داشت. توسعه و پیشرفت جامعه نیز وابسته به یک شخص بود، آن هم شخص شاهنشاه. ما در دوره‌های متفاوتی از تاریخ ایران شاهد این هستیم که وقتی شاه یک شخصیت بااقتدار، فعال و باهوش و ذکاوت بود، مملکت ایران پیشرفت می‌کرد و رو به آبادانی می‌رفت (مثل دوران شاه

عباس کبیر در عهد صفوی) و در مقابل آن زمانی که حاکمی دارای شخصیت ضعیف و ناتوان روی کار می‌آید شیرازی اوضاع مملکت ایران به کلی به هم می‌خورد و رو به افول می‌رود (مثل شاه سلطان حسین صفوی).

با ورود مشروطیت به ایران روحی تازه در اندیشه‌ی سیاسی ایرانی دمیده شد و تعدادی از افراد چه علما و چه روشنفکران در پی بومی کردن آن برآمدند و آن را برای بیماری ایران نسخه‌ی مطلوبی پنداشتند. اما تاریخ دو هزار و اندی ساله‌ی ایران که با سیستم و سبک پادشاهی مطلقه خو گرفته و به آن عادت کرده بود، حال با نظام پارلمانی و مشروطه مواجه شده، هضم این موضوع که پادشاه باید سلطنت کند نه حکومت و شخص شاه نمادین است به باور ایرانیان سخت گران می‌آمد و برایشان قابل تصور نبود. از طرفی دیگر بسیار شتاب‌زده بودند و می‌خواستند راهی را که اروپاییان طی قرن‌ها رفته‌اند در زمان کوتاهی طی کنند و تمام مراحل پیشرفت و ترقی را پشت سر گذارند. این از دنیای واقعی کمی دور بود و در عمل نیز با مشکلاتی مواجه شد که به ناکامی مشروطه‌خواهی در ایران ختم گردید.

در میان اقشاری که در مشروطه و بیداری ایرانیان به سهم خود نقش فعالی داشتند علما و روحانیون بودند که هم تلاش‌های وسیعی در پیروزی و به ثمر رسیدن انقلاب مشروطه انجام دادند و هم خسارت‌های عظیمی به آنان در بعد از پیروزی مشروطه‌خواهان وارد شد. علما و روحانیون از همان بدو شروع اعتراضات مردمی علیه شاهان و حکومت قاجار در رأس رهبری توده‌ها قرار داشتند. روحانیت شیعه در ایران محور اصلی بسیاری از تحولات فکری و سیاسی در تاریخ ایران و مخصوصاً تاریخ معاصر ایران بوده‌اند. آموزه‌های مذهب شیعه و جایگاه رفیع مرجعیت دینی در این مذهب برای آنها یک موقعیت منحصر به فرد ایجاد نموده است تا مردم در مسائل مختلف سیاسی، اجتماعی و شرعی جویای نظرات و دیدگاه آنان باشند.

اولین نموده‌های حضور فعال روحانیون و علما در تاریخ سیاسی معاصر را در نهضت تحریم تنباکو و حوادثی که منجر به انقلاب مشروطه شد می‌توان جستجو نمود. البته آغاز حضور سیاسی فعالانه این گروه در جامعه ایران به دوران حکومت صفویه می‌رسد. تأسیس حکومت صفوی یکی از اقدامات مهم به شمار می‌آید؛ زیرا برای اولین بار پس از ورود اسلام به ایران دولت ملی در ایران آن هم با تکیه بر مذهب تشیع شکل می‌گیرد. همین مسئله باعث شد که روحانیون و علما از مناطق مختلف از قبیل لبنان به ایران وارد شوند. بدین ترتیب با توجه به فضای مناسبی که توسط حکومت فراهم شده بود و استقلال اقتصادی روحانیون از دولت، این گروه توانستند به یکی از ارکان قدرت در جامعه ایران بدل شوند. قدرت‌یابی روحانیون در جامعه ایرانی به تدریج افزایش یافت، تا اینکه در زمان حکومت قاجاریه به یکی از عوامل مهم و تعیین‌کننده در رویدادهای سیاسی تبدیل شدند. در به وجود آمدن این اقتدار سیاسی و اجتماعی، ضعف شاهان قاجار، قدرت تضعیف‌کننده‌ی عشایر، فقدان ارتش قوی، رقابت کشورهای بیگانه و فقدان یک ایدئولوژی توجیه‌گر برای نظام سیاسی قاجار و اقدامات آن سهم تعیین‌کننده‌ای داشته‌اند.

نهضت تنباکو به رهبری روحانیت اولین تجربه در فعالیت اجتماعی به منظور محدود کردن اقتدار سلطنت و مخالفت با نفوذ بیگانگان بود که تداوم آن به انقلاب مشروطه منجر شد. تحولات سیاسی و اجتماعی ایران و سهم روحانیت در آنها موضوع مهمی است که به پژوهش‌های بسیار و تحلیل و تعیین رفتارشناسی هر دوره نیاز دارد. یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های ما در تدوین این کتاب واکاوی نقش سیدجمال‌الدین اسدآبادی در تحولات سیاسی و اجتماعی ایران می‌باشد. چرا که وی به عنوان یکی از شخصیت‌های بارز و مبارز تاریخ معاصر ایران دارای اهمیت بسیاری می‌باشد. نویسندگان و پژوهشگران متعددی پیرامون سیدجمال‌الدین اسدآبادی قلم‌فرسایی کرده‌اند، ولی این مجموعه از سایر موارد به دلیل ویژگی‌های ذیل دارای تمایز می‌باشد:

اول: اینکه در این پژوهش که با عنوان سیدجمال‌الدین اسدآبادی و مشروطیت است، دلایل مستند و متعددی ارایه شده است که سیدجمال ایرانی الاصل و از محله سیدان شهر اسدآباد همدان می‌باشد. این مستندان شامل روایت‌های تاریخی، اقرارهای خود سیدجمال‌الدین اسدآبادی، شجرنامه سیدجمال، لوح‌های قبور نیاکان سیدجمال و همچنین گذرنامه سیدجمال در روسیه می‌باشد که دال بر ایرانی بودن او است.

دوم: این پژوهش به این موارد پرداخته است که چون سیدجمال‌الدین اسدآبادی ایرانی الاصل است لذا به تحولات سیاسی و اجتماعی ایران به شدت علاقه‌مند بوده است و در راه بیداری ایرانیان تلاش‌های وسیعی از قبیل برگزاری جلسات و غط و سخنرانی، تربیت شاگردان و مدیران و تأسیس انجمن سری (که از جمله اولین انجمن‌های سری در قبل از مشروطه به شمار می‌آید) و نامه‌نگاری با شخصیت‌های سیاسی و مذهبی پیرامون مسائل سیاسی و اجتماعی ایران و ایجاد مجله‌ای که ویژه تحولات سیاسی ایران بوده است، انجام داده است.

سوم: یکی از ویژگی‌های این کتاب این است که فقط اختصاص به نقش سیاسی سیدجمال‌الدین اسدآبادی در تحولات مشروطه‌خواهی در ایران دارد. به این علت که سیدجمال یکی از چهره‌های مهم جهان اسلام می‌باشد و از این رو در تمام کشورهای اسلامی از جمله مصر و عثمانی و غیره فعالیت‌های مهمی داشته است و هدف و مقصود ما در این مجموعه واکاوی نقش سیدجمال در ایران و تأثیراتی که ایشان در طول اقامتش در ایران بر تحولات تاریخ معاصر ایران و جریان انقلاب مشروطیت داشته، می‌باشد.

از امتیازات دیگر این نوشتار، بررسی اندیشه‌های سیاسی سیدجمال‌الدین اسدآبادی است که شامل نقطه نظرات آن اندیشمند مجاهد پیرامون سکولاریسم، قانون‌گرایی، مشروطه‌خواهی و ارائه راه حلی برای جبران عقب‌ماندگی ایران است که در جای خود برای علاقه‌مندان به حوزه‌های سیاسی و تاریخی ایران می‌تواند مفید واقع شود.

سیدجمال‌الدین اسدآبادی به راستی یکی از مهم‌ترین چهره‌های ذی نفوذ در تاریخ معاصر و مخصوصاً دوره‌ی قاجار و پادشاهی ناصرالدین شاه است که توانست جهان اسلام و مخصوصاً ایرانیان را از خواب غفلت بیدار کرده و آنها را با آموزه‌های مدرن از قبیل آزادی‌خواهی، مشروطه‌خواهی و قانون‌خواهی آشنا سازد. سیدجمال در این راه روحیه‌ای فراوان و نطقی عجیب و زیبایی گویا داشت و بنا به نقل خودش زمانی که در تهران تحت نظر بود می‌گفت: من مانند شمشیری بران هستم و نمی‌توانم اینطور عاقل و باطل بمانم. سیدجمال از جمله اولین شخصیت‌های روحانی بود که به عقب‌ماندگی جهان اسلام و مخصوصاً ایران پی برد. سیدجمال به چندین زبان صحبت می‌کرد و در آن دوره (قرن نوزدهم میلادی) که ارتباطات و تکنولوژی به گستردگی امروز نبود ایشان دست به ایجاد مجله و روزنامه (عروة الوثقی - ضیاء الخافقین) زده و آن را به کشورهای اسلامی ارسال می‌کرده است.

بنابراین براساس کلام حکما که ابراز حق‌شناسی و تکریم درباره بزرگان نشانه نجابت و بزرگی است و از این رو که سیدجمال‌الدین اسدآبادی به عنوان یکی از مشهورترین عالمان و روشنفکران در دوره خود می‌باشد شایسته است از زحمات کارساز و خستگی‌ناپذیر آن مجاهد کبیر در تاریخ ایران زمین قدر دانی نمود.